

O‘ZBEKISTONDA SUN’IY INTELLEKTNI TARTIBGA SOLISHNING TASHKILIY-HUQUQIY ASOSLARI

Avazbek Yo‘ldoshev

*Chirchiq davlat pedagogika universiteti o‘qituvchisi, Farg‘ona davlat universiteti
tadqiqotchisi*

aayoldoshev@gmail.com

Annotatsiya: *Mazkur maqolada O‘zbekiston Respublikasida sun’iy intellekt texnologiyalarini tartibga solishning tashkiliy-huquqiy asoslari tahlil qilingan. Sun’iy intellektning davlat boshqaruvi, raqamli xizmatlar va axborot xavfsizligidagi ahamiyati, shuningdek, mavjud normativ-huquqiy hujjatlar Prezident qarorlari va milliy strategiyalar asosida o‘rganilgan. Shuningdek, xorijiy davlatlar tajribasi bilan qiyosiy tahlil etilgan. Maqolada sun’iy intellektdan xavfsiz va samarali foydalanish, shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish hamda monitoring tizimlarini takomillashtirishga doir xulosalar va amaliy tavsiyalar berilgan.*

Kalit so‘zlar: *sun’iy intellekt, tartibga solish, huquqiy asos, axborot xavfsizligi, biometrik tizimlar, strategiya, monitoring, shaxsiy ma’lumot, normativ hujjat, xalqaro tajriba, algoritim.*

ORGANIZATIONAL AND LEGAL FOUNDATIONS FOR REGULATING ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN UZBEKISTAN

Avazbek Yo‘ldoshev

*Lecturer at Chirchik State Pedagogical University, Researcher at Fergana
State University*

aayoldoshev@gmail.com

Annotatsiya: *This article analyzes the organizational and legal foundations for regulating artificial intelligence (AI) technologies in the Republic of Uzbekistan. It examines the significance of AI in public administration, digital services, and information security, as well as existing normative-legal documents based on presidential decrees and national strategies. The article also provides a comparative*

analysis with the experiences of foreign countries. Conclusions and practical recommendations are presented regarding the safe and effective use of AI, protection of personal data, and improvement of monitoring systems.

Kalit soʻzlar: *artificial intelligence, regulation, legal basis, information security, biometric systems, strategy, monitoring, personal data, normative document, international experience, algorithm.*

KIRISH

Jahon miqyosida texnologik taraqqiyotning jadal surʼatlarda rivojlanishi SI texnologiyalarini samarali boshqarish va tartibga solishni talab qilmoqda. Shu sababli mamlakatimizda ushbu sohani tartibga solish uchun zarur tashkiliy-huquqiy asoslar yaratilib, huquqiy mexanizmlar ishlab chiqilmoqda. Oʻzbekiston Respublikasida sunʼiy intellekt (SI) texnologiyalarini rivojlantirish va keng qoʻllash bugungi kunning muhim dolzarb masalalaridan biridir.

Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan 2021-yilda qabul qilingan «Oʻzbekiston Respublikasida sunʼiy intellekt texnologiyalarini rivojlantirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida»gi qarorda: «sunʼiy intellekt texnologiyalarini keng joriy qilish, elektron davlat xizmatlarini rivojlantirish va davlat boshqaruv tizimini raqamlashtirish kabi vazifalar belgilangan» [1]. Ushbu qarorda, davlat boshqaruvi samaradorligini oshirish, fuqarolarning davlat xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarini yaxshilash maqsadida elektron davlat xizmatlarida Face-ID kabi innovatsion biometrik texnologiyalardan foydalanish nazarda tutilgan.

Shuningdek, 2024-yil 14-oktabrda qabul qilingan «Sunʼiy intellekt texnologiyalarini 2030-yilgacha rivojlantirish strategiyasi»da: «SI texnologiyalarini rivojlantirishga qaratilgan normativ-huquqiy bazani shakllantirish, xalqaro standartlarga mos keluvchi mexanizmlarni yaratish va sohani moliyaviy qoʻllab-quvvatlash kabi vazifalar qoʻyilgan» [5]. Ushbu strategiyada Oʻzbekiston xalqaro standartlar va tajribalarni oʻzlashtirish orqali SI texnologiyalarini yanada samarali boshqarishni rejalashtirgan.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYASI

Sun'iy intellekt (SI) texnologiyalarini huquqiy jihatdan tartibga solish bo'yicha ilmiy izlanishlar so'nggi yillarda nafaqat texnologik taraqqiyotga, balki global xavfsizlik va inson huquqlari masalalariga nisbatan ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu bo'limda O'zbekiston Respublikasida SI sohasini huquqiy tartibga solish bilan bog'liq normativ-huquqiy hujjatlar, ilmiy asarlar, xorijiy tajribalar va tadqiqotda qo'llanilgan metodologik asoslar tahlil qilinadi.

Ilmiy-nazariy jihatdan masalaga yondashishda xorijiy manbalar ham tahlil qilindi. Xususan, A.I.Shestakova o'zining «Правовое регулирование искусственного интеллекта: зарубежный опыт и перспективы» nomli monografiyasida: «sun'iy intellektni tartibga solishda AQSh, Yevropa Ittifoqi, Yaponiya va boshqa davlatlarda xavflarni oldindan aniqlash, algoritmik shaffoflikni ta'minlash va inson huquqlarini himoya qilish mexanizmlari asosiy ustuvor yo'nalish sifatida qaralayotgani» [3] haqida fikr bildiradi. Bu yondashuvlar O'zbekiston uchun ayniqsa dolzarb, chunki SI texnologiyalarining huquqiy bo'shliqlari kelajakda jamiyatda salbiy oqibatlariga olib kelishi mumkin.

Milliy manbalar orasida A.A.Bekmurzaevning «Axborot xavfsizligi va sun'iy intellektning huquqiy tartibi» nomli asari muhim ahamiyatga ega. Muallif o'z tadqiqotida: «sun'iy intellekt algoritmlari orqali to'plangan ma'lumotlarning xavfsizligi, shaxsiy axborotlar himoyasi va axborot texnologiyalari sohasida samarali nazorat mexanizmlarini ishlab chiqishning zarurligi»[4]ni asoslab beradi. Bu jihatlar bugungi kunda SI texnologiyalarini tartibga solishda fundamental masala bo'lib qolmoqda.

Amaliy jihatdan esa PQ-4996-son Prezident qarori doirasida «elektron davlat xizmatlarida masofaviy biometrik identifikatsiya tizimlarini (Face-ID) joriy qilish orqali fuqarolarning axborot xavfsizligini oshirish, texnologik xatarlarni bartaraf etish va xizmatlar tezligini oshirish»[6] bo'yicha tajriba SI texnologiyalarining real

qo'llanishiga doir ilk muhim sinov loyihasidir. Bu yechim nazariy yondashuvlarning real hayotdagi ifodasi sifatida baholanishi mumkin.

O'zbekistonda SI texnologiyalarini tartibga solishga oid huquqiy adabiyotlar va amaliy hujjatlar shakllangan bo'lsa-da, ular doimiy takomillashtirib borilishga muhtoj. Ayniqsa, inson huquqlari, algoritmik javobgarlik va axborot xavfsizligiga oid normalarni kuchaytirish orqali bu sohada izchil va ishonchli huquqiy tizim barpo etish mumkin.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Bugungi kunda davlat organlari tomonidan qabul qilinayotgan normativ-huquqiy hujjatlar SI texnologiyalarini xavfsiz va samarali qo'llash uchun sharoit yaratmoqda. Biroq, SI texnologiyalarining rivojlanish sur'ati shunday tezki, huquqiy mexanizmlar ham bu o'zgarishlarga mos ravishda muntazam yangilanib turishi kerak. Shu jihatdan xorijiy davlatlarning tajribasini o'rganish va mahalliy sharoitlarga moslashtirish muhim ahamiyatga ega. Xususan, rivojlangan mamlakatlarda sun'iy intellektni tartibga solishda axborot xavfsizligi, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va texnologik xavfsizlik kabi jihatlar alohida e'tiborda turadi.

O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda sun'iy intellekt texnologiyalarini rivojlantirish va tartibga solish borasida sezilarli o'zgarishlar yuz berdi. Jumladan, davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida raqamli texnologiyalar va sun'iy intellektning rivojlanishiga alohida e'tibor qaratildi. Mazkur jarayon bir nechta huquqiy hujjatlar orqali muvofiqlashtirilmoqda.

2021-yilda qabul qilingan Prezident qarorida: «sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy qilish orqali davlat boshqaruvi tizimini modernizatsiyalash va fuqarolarga ko'rsatilayotgan xizmatlar sifatini oshirishga erishish zarurligi» [1] qayd etilgan. Shu asosda elektron davlat xizmatlarida Face-ID texnologiyasi, ya'ni masofaviy biometrik identifikatsiya tizimi joriy etildi. Bu texnologiyaning huquqiy asoslanishi orqali fuqarolarning shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilish, xavfsizlikni ta'minlash va davlat xizmatlarining ochiqligini oshirishga erishildi.

Shuningdek, «Raqamli O‘zbekiston – 2030» strategiyasida: «iqtisodiyotning barcha tarmoqlarini raqamlashtirish, ayniqsa, sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishni huquqiy tartibga solish orqali zamonaviy boshqaruv tizimlarini joriy etish» [2] vazifasi ilgari surilgan. Bu strategiyada SI texnologiyalarini qo‘llash orqali davlat sektorining samaradorligini oshirish, fuqarolarning hayot sifatini yaxshilash va yangi innovatsion loyihalarga yo‘l ochish maqsad qilingan.

2024-yil 14-oktabrda tasdiqlangan «Sun’iy intellekt texnologiyalarini 2030-yilgacha rivojlantirish strategiyasi»da: «sun’iy intellektni boshqarish sohasida ilmiy asoslangan yondashuvlarni shakllantirish, milliy standartlar va texnik reglamentlarni ishlab chiqish, xalqaro hamkorlikni kuchaytirish» [5] muhim yo‘nalishlar sifatida belgilandi. Bu hujjat O‘zbekistonda sun’iy intellektni rivojlantirish va tartibga solishning kompleks yondashuvini taklif qilmoqda.

O‘zbekistonda sun’iy intellektni huquqiy tartibga solishda hozirgacha amalga oshirilgan chora-tadbirlar ijobiy samara bermoqda. Biroq mavjud qonunchilik tizimidagi belgilangan normalar hali ham global miqyosdagi xavf-xatarlarni tartibga solish, shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish va algoritmik shaffoflikni ta’minlashda yetarli emas. Bu holat xorijiy tajribalar bilan solishtirilganda yaqqol seziladi.

A.I.Shestakova o‘z tadqiqotida: «Yevropa Ittifoqi sun’iy intellektidan foydalanishda asosiy e’tiborni inson huquqlari, ma’lumotlar shaffofligi va xavf mezonlariga yo‘naltirmoqda. Har bir texnologik innovatsiya maxsus baholovdan o‘tadi va qonunchilik doirasida baholanadi» [3] degan xulosani bildiradi. Bu tajriba O‘zbekiston uchun dolzarb, chunki SI texnologiyalarining noto‘g‘ri yoki nazoratsiz qo‘llanilishi inson huquqlarini buzish xavfini tug‘diradi.

A.A.Bekmurzaev esa: «sun’iy intellekt algoritmilarini axborot xavfsizligi kontekstida baholash zarur. Shaxsiy axborotlarning noto‘g‘ri ishlatilishi, tizimga noqonuniy kirishlar va texnik xatoliklar jamiyatda salbiy oqibatlariga olib kelishi mumkin» [4] deya ta’kidlaydi. Demak, mavjud qonunchilikka axborot xavfsizligi jihatini yanada chuqurroq integratsiya qilish dolzarbdir.

O'zbekiston Respublikasi SI sohasida bosqichma-bosqich huquqiy asoslarni shakllantirib bormoqda. Jumladan, 2021-yil 17-fevraldagi PQ-4996-sonli Prezident qarorida: «sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy etish orqali davlat organlari faoliyatini raqamlashtirish, innovatsion ishlanmalarga asoslangan tizimlarni ishlab chiqish va ularni davlat boshqaruvi hamda ijtimoiy xizmatlarda qo'llash» [1] zarurligi ta'kidlanadi. Bu qaror mamlakatda SI texnologiyalarini tatbiq etishning dastlabki me'yoriy asosini yaratdi.

Shuningdek, «Raqamli O'zbekiston – 2030» strategiyasida: «iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida raqamli transformatsiyani ta'minlash, davlat xizmatlarini optimallashtirish, sun'iy intellekt vositalaridan samarali foydalanishni huquqiy jihatdan mustahkamlash» [2] dolzarb vazifalardan biri sifatida belgilangan. Strategiyada davlat boshqaruvi, ijtimoiy soha, iqtisodiy faoliyat va xizmat ko'rsatish sohalarini raqamlashtirishda SI texnologiyalarining o'rnini alohida e'tirof etilgan.

Mazkur huquqiy hujjatlar asosida ishlab chiqilgan yana bir muhim manba – 2024-yil 14-oktabrda qabul qilingan «Sun'iy intellekt texnologiyalarini 2030-yilgacha rivojlantirish strategiyasi» bo'lib, unda: «sun'iy intellekt sohasida ilmiy-tadqiqotlarni qo'llab-quvvatlash, texnologik startaplarni rag'batlantirish, xalqaro standartlarga mos normativ-huquqiy hujjatlarni ishlab chiqish, shuningdek, kadrlar salohiyatini rivojlantirish» [5] asosiy yo'nalishlar sifatida belgilangan.

Shuningdek, qarorda «maxsus nazorat va monitoring markazlarini tashkil etish orqali SI'ning ijtimoiy xavfsizlikka ta'sirini baholash»[5] nazarda tutilgan. Strategiya SI'ni faqat texnologik muammo emas, balki huquqiy va institutsional islohotlarni talab qiladigan murakkab tizim sifatida baholaydi.

Yuqoridagi asoslarga ko'ra tahlil qilish mumkinki, O'zbekistonda SI texnologiyalarini huquqiy tartibga solishda quyidagi muammolar uchramoqda:

Normativ-huquqiy hujjatlar son jihatdan yetarli bo'lsa-da, ularning sifat jihatidan takomillashtirilishi lozim;

Biometrik ma'lumotlar bilan ishlashda shaffoflik va rozilik asoslari yetarlicha tartibga solinishi zarur;

Algoritmik mas'uliyat, shaffoflik va inson nazorati mexanizmlari takomillashtirilishi kerak.

Biroq, shunga qaramay, mavjud yutuqlarni alohida e'tirof etish mumkin. Jumladan, PQ-4996-son qarori asosida joriy etilgan biometrik identifikatsiya tizimi davlat xizmatlari, bank operatsiyalari, ijtimoiy sohadagi ma'lum bir imtiyozlardan foydalanish borasida shaffoflikni taminladi, korrupsiya darajasini pasaytirdi va fuqarolarning davlat xizmatlariga bo'lgan ishonchini kuchaytirdi.

XULOSA

Sun'iy intellekt tushunchasi inson faoliyatining ko'plab sohalarida keng qo'llanilishi natijasida iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyotga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Xususan, davlat xizmatlarini takomillashtirish, sog'liqni saqlash tizimini yaxshilash, ta'lim sifatini oshirish va xizmat ko'rsatish kabi sohalarda sun'iy intellektidan samarali foydalanish imkoniyatlari mavjud. Ammo ushbu texnologiyalarni nazoratsiz qo'llash jamiyat hayotida turli xil axloqiy va huquqiy muammolarni yuzaga keltirishi mumkin. Shuning uchun SI texnologiyalarini tartibga solishda davlat tomonidan aniqlangan huquqiy asoslar va tartib-qoidalar ishlab chiqilishi zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasida sun'iy intellekt texnologiyalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4996-son qarori. – Toshkent, 2021. Havola: <https://lex.uz/docs/-5297046>

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining, "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-6079-son farmoni – Toshkent, 2020. Havola: <https://lex.uz/docs/-5030957>

3. A.I.Shestakova "Правовое регулирование искусственного интеллекта: зарубежный опыт и перспективы". – Moskva: Yuridicheskiy tsentr Press, 2022. – 15–38 betlar. Havola: <https://elibrary.ru/item.asp?id=49827388>

4. A.A.Bekmurzaev Axborot xavfsizligi va sun'iy intellektning huquqiy tartibi. – Toshkent: Fan, 2023. – 45–78 betlar. Havola: <https://ziyonet.uz/uz/library/axborot-huquq-kitobi>

5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentini “Sun’iy intellekt texnologiyalarini 2030-yilga qadar rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida” PQ-358-son qarori. – Toshkent, 2024. Havola: <https://lex.uz/docs/7158604>

6. Avazbek Yo‘ldashev., SUNIY INTELEKTNING SOHALARARO ALOQADORLIGI. “NamDU Ilmiy Axborotnomasi” ilmiy jurnali, Namangan 2024 y - №11 – B. 408-412.

7. Авазбек Йулдошев (2023). Значение Кластерного Подхода В Образовании. Miasto Przyszłości. Vol.31. –pp.48-50.

8. Yo‘ldoshev, A. (2022). Uyg‘onish davri va uchunchi renessans poydevori: vorisiylik va o‘ziga xoslik. Markaziy osiyo uyg‘onish davri ilm-fan va madaniyatini tadqiq etishning dolzarb muammolari xalqaro ilmiy anjumani.

9. Avazbek Abdurashid O‘g‘li Yo‘ldoshev (2022). FAN-TA’LIM-ISHLAB CHIQRISHDA INTEGRATSIYON YONDASHUV. Academic research in educational sciences, 3 (12), 668-673.

10. G‘afforova, G.G., Yo‘ldoshev, A. (2022, mart). Klaster tushunchasining falsafiy tasviri. Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyada —Zamonaviy psixologiya va pedagogika: muammolar va yechimlar. —Angliya (28-jild, 322-328-betlar).